

Temanotat

Tyrkia: Gülen-bevegelsen, kuppforsøk og utrenskinger

© Landinfo 2017

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av uttlendingsaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i uttlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

The topic of this report is the attempted coup in Turkey on 15 July 2016 and Fethullah Gülen, who according to Turkish authorities is directly responsible for initiating it. A brief introduction to Gülen and his movement is followed by an overview of his relations with the ruling AK party up to the break-up in relations and the ensuing enmity between the two. The last part of the report concerns the aftermath of the failed coup and its consequences; an unprecedented purge of perceived or real Gülen-followers from key public sector institutions such as the military. A couple of pieces of key “evidence” used by the authorities is presented, before ending with a summary of the current status, indicating a possible new direction for Turkish policy.

SAMMENDRAG

Dette notatet omhandler kuppforsøket i Tyrkia den 15. juli 2016 og Fethullah Gülen, som ifølge tyrkiske myndigheter er den direkte ansvarlige for å ha iverksatt det. Etter en kort innledning om Gülen og hans bevegelse, følger en oversikt over hans forbindelser til det styrende AK-partiet frem til bruddet mellom de to og den påfølgende sterke fiendtligheten som oppstod. Den siste delen av notatet omhandler tiden etter det mislykkede kuppet og dets konsekvenser; en eksepsjonell utrensning av innbilte eller reelle Gülen-tilhengere fra nøkkelsektorer i det offentlige, som for eksempel militæret. Et par viktige «bevis» som brukes mye av myndighetene presenteres, før notatet avsluttes med en oppsummering av den nåværende situasjonen, som indikerer en mulig ny retning for tyrkisk politikk.

INNHold

1. Innledning	6
2. Fethullah Gülen og hans bevegelse	6
2.1 Gülen-bevegelsens relasjoner til AK-partiet	7
2.2 Den dype staten	8
2.3 Ergenekon saken	9
2.4 Bruddet med AK-partiet	10
2.5 Situasjonen etter bruddet mellom Gülen og AK partiet	11
2.6 Intensiverte angrep på pressefriheten	11
3. Kuppforsøket 15. juli 2016	12
4. Myndighetenes reaksjoner etter kuppforsøket	13
4.1 Resmi Gazete	13
4.2 Konsekvenser for ulike aktører	13
4.2.1 Militæret	13
4.2.2 Politiet	14
4.2.3 Justisvesenet	15
4.2.4 Undervisningssektoren	15
4.2.5 Andre offentlige etater	16
4.2.6 Journalister og media	16
4.3 «Bevis» og sanksjoner	16
4.3.1 ByLock-appen som påstått bevis	16
4.3.2 Éndollarsedler som påstått bevis	17
4.3.3 Angiveri	17
4.3.4 Sanksjoner mot antatte gülenister	18
4.3.4.1 Kansellering av pass	18
4.3.4.2 Statsborgerskap	18
4.3.4.3 Beslag av verdier	18
5. Status våren 2017	18
6. Referanser	20

1. INNLEDNING

Dette notatet omhandler noen viktige aspekter ved situasjonen i Tyrkia i årene opp til og perioden etter det mislykkede kuppforsøket 15. juli 2016, samt de omfattende reaksjonene fra myndighetenes side mot personer og grupper som beskyldes for å være involvert i dette. Myndighetene i landet har gjort det klart at de anser Fethullah Gülen og hans bevegelse for å stå bak kuppforsøket, men det er hevet over enhver tvil at en rekke personer uten noen tilknytning til Gülen også er møtt med reaksjoner fra myndighetene.

Landinfo har mottatt en rekke spørsmål om Gülen-bevegelsen i etterkant av begivenhetene sommeren 2016, og dette notatet vil forsøke å svare på disse. Det må understrekes at situasjonen i Tyrkia fremstår som uoversiktlig, kompleks og dynamisk. Så langt har det blitt avsagt svært få dommer mot personer som er siktet for direkte medvirkning til selve kuppet, noe som gjør det vanskelig å uttale seg om hvilken rettspraksis som vil utvikle seg overfor personer mistenkt for å være knyttet til Gülen-bevegelsen.

Etter en innledning om Gülen-bevegelsens bakgrunn, følger en gjennomgang av forholdet mellom det styrende AK-partiet og -bevegelsen frem til våren 2016. Deretter tar notatet for seg perioden umiddelbart etter kuppforsøket og myndighetenes reaksjoner på dette, og til sist belyses utviklingen i de mest berørte sektorene; militæret, rettsvesenet, politiet og undervisningssektoren. Den illustreres med et utvalg saker tyrkiske myndigheter har reist mot personer som anklages for å ha deltatt i kuppforsøket eller som er anklaget for å være tilknyttet bevegelsen.

Temaet for dette notatet er omgitt av stor uenighet i Tyrkia, der forskjellige narrativer står mot hverandre når Gülen-bevegelsen diskuteres. I notatet er det brukt kilder fra flere sider; avisartikler fra media som både støtter og er kritiske til myndighetene, oppslag i ikke-tyrkiske media og vitenskapelige artikler. En annen viktig kilde er seminaret Landinfo holdt i mars 2017 med den tyrkiske akademikeren Cengiz Çandar. På seminaret deltok også kolleger som arbeider med Tyrkia fra flere europeiske land, og diskusjoner med disse har vært av uvurderlig betydning for utformingen av notatet.

2. FETHULLAH GÜLEN OG HANS BEVEGELSE

Gülen-bevegelsen, eller Hizmet-bevegelsen som dens tilhengere foretrekker å kalle den, er en sosio-religiøs bevegelse med en rekke forskjellige uttrykk. Gülen selv startet sin karriere som predikant på 1960-tallet, inspirert av den kjente muslimske tenkeren Said Nursi, grunnleggeren av Nurcu-bevegelsen. Fethullah Gülen etablerte seg som en religiøs autoritet i Tyrkia allerede på 1970-tallet, inspirert av sufisme og tyrkisk nasjonalisme. Bevegelsen han bygde var strukturelt inspirert av et sufi-brorskap, med en åndelig leder på toppen og en rekke nivåer nedover. Et annet viktig element var fokuset på Tyrkia, og tanken om at «tyrkisk islam» representerer noe annet og bedre enn transnasjonale bevegelser med utspring i den arabiske verden, som for eksempel Det muslimske brorskapet (El-Kazaz 2015, s. 3).

Gülen er ikke revolusjonær, og hadde ikke noe ønske om å erstatte den eksisterende staten med en «islamsk republikk» av noe slag. Han var snarere interessert i å samle makt innen den eksisterende strukturen, noe han så for seg at var mulig gjennom å utdanne fremtidens elite, en «gyllen generasjon», som kunne styre Tyrkia de kommende tiårene. Hans tilhengere ble systematisk oppfordret til å gå søke seg til offentlig sektor, ikke minst politiet, justisvesenet og det militære (Aydıntaşbaş 2016).

I Tyrkia var bevegelsens hovedfokus derfor på utdanning, et fokus som for øvrig stadig er viktig, og som gjennomsyrrer mye av dens aktivitet utenfor Tyrkia. Skolene drevet av bevegelsen var tilsynelatende ikke organisert i en felles organisasjon, men fremsto som selvstendige institusjoner drevet av privatpersoner eller lokale, veldedige organisasjoner. Utdanningsinstitusjonene som ble drevet av bevegelsen, både i og utenfor Tyrkia, ble regnet for å holde et høyt faglig nivå. Skolene vektla realkompetanse, og for skolene utenfor Tyrkia var tyrkisk språk et viktig element. Bevegelsen la ikke skjul på at de siktet mot å utdanne morgendagens elite, sekulære skeptikere antar at dette var en strategi for å nå målet om et samfunn mer i konformitet med den relativt sosial-konservative fortolkningen av islam som Gülen forfekter (Balci 2014).

I Tyrkia var det de såkalte prep-skolene, *dershane*, som var spesielt viktige for bevegelsen. Disse skolene forberedte studenter på opptakseksamenene til universiteter og høyskoler. I Tyrkia blir opptakene til høyere utdanning gjort gjennom sentraliserte eksamener, siden antallet som ønsker å studere langt overstiger antallet studieplasser. Dette fører til en voldsom konkurranse om de tilgjengelige studieplassene, og det er antatt at Gülen-bevegelsen drev opp mot en fjerdedel av prep-skolene. I likhet med andre skoler drevet av bevegelsen var de viktige for rekrutteringen, men disse skolene var også meget viktige økonomisk (Gürsel 2013).

Det er ikke så lett å få oversikt over alle de forskjellige organisasjonene som regnes som en del av denne bevegelsen. Dette skyldes delvis at medlemmer og sympatisører av slike organisasjoner selv har vært tilbakeholdne med å bekrefte tilknytningen til en bevegelse ledet av Gülen. Et eksempel på dette er organisasjonen Gazeticiler ve Yazarlar Vakfi (Journalists and Writers' Foundation). JWF har Fethullah Gülen som sin ærespresident, men da Landinfo møtte medlemmer av denne organisasjonen i dens hovedkvarter i Istanbul i 2014, var de lite villige til å snakke om tilknytningen til Gülen. Dette fenomenet gjelder for mange, kanskje de fleste av organisasjonene som er tilknyttet bevegelsen, noe som igjen har bidratt til at mange sekulære tyrkere var og er meget skeptiske til Gülen. Hans sympatisører vil som regel hevde at de ikke er medlemmer av en bevegelse, snarere at den organisasjonen de er medlem av er en uavhengig organisasjon inspirert av Gülen. Det er også slik Gülens norske avdelinger, de såkalte Mangfoldhusene, som har avdelinger i Drammen, Oslo, Trondheim og Stavanger, presenterer seg (se Mangfoldhuset u.å.).

2.1 GÜLEN-BEVEGELSENS RELASJONER TIL AK-PARTIET¹

I utgangspunktet tok ikke Gülen selv eller hans tilhengere del i det partipolitiske livet i landet, de var godt klar over at det militære var dypt skeptiske til alle politiske uttrykk som kunne rokke ved Tyrkias sekulære forankring. Først etter at AK-partiet kom til makten i 2002, ble Gülens støtte til partiet åpen.

¹ Adalet ve Kalkınma Partisi (Rettsferdighets- og utviklingspartiet).

AK-partiet og Erdoğan selv har en annen bakgrunn enn Gülen, både politisk og religiøst. Han har bakgrunn fra Milli Görüş-bevegelsen², en islamistisk bevegelse grunnlagt av Necmettin Erbakan, som ideologisk ikke står så langt fra Det muslimske brorskapet. Erbakan ble Tyrkias første islamistiske statsminister, men måtte i 1997 trekke seg etter sterk press fra militærledelsen (et såkalt postmoderne kupp). Dette kuppet ble støttet av Gülen, som allerede på dette tidspunktet begynte å få en fot innenfor statens og dens institusjoner, ikke minst i politiet (El-Kazaz 2015, s. 3).

Erdoğan, Abdullah Gül og andre som tidligere hadde vært aktive i Refah Partisi (Velferdspartiet) ledet av Erbakan, brøt med ham og deltok i valget i 2002 som AK-partiet. Dette bruddet var en viktig faktor som åpnet veien for et tettere samarbeid mellom Gülen og Erdoğan. AK-partiet ville fremstå som et mer mainstream konservativt parti, og distanserte seg derfor fra mange av Erbakans radikale holdninger, samtidig som de erklærte sin støtte til den liberale økonomiske politikken som var initiert av den tidligere presidenten Turgut Özal (El-Kazaz 2015, s. 4).

Selv om Gülen sympatiserte med kuppet i 1997, ble han og bevegelsen stadig sett på med mistenksomhet fra de militære. Han forlot Tyrkia i 1999, angivelig for å få medisinsk behandling i USA, men har vært bosatt i Pennsylvania siden. Ønsket om å desimere militærets makt og innflytelse var en viktig fellesnevner for både Gülen og AK-partiet, likeledes ønsket om å bevege landet i en mer islamsk retning. Alliansen de to partene gikk inn i var nyttig for dem begge, om enn på ulike måter. For Gülen og hans bevegelse betød det at de fikk mulighet til å styrke sin posisjon i politiet og justisvesenet, mens det åpnet nye sektorer for bevegelsen, ikke minst i undervisningssektoren. Den økonomiske politikken sikret også at nettverk av Gülen-lojale forretningsmenn kunne ekspandere ytterligere. AK-partiet på den andre siden, nøt godt av de mange velutdannede «gülenistene» som gikk inn i forskjellige deler av statsapparatet. Partiet hadde også aktiv støtte fra en gruppe konservative forretningsmenn, kjent som de anatoliske tigrene. Disse entreprenørene og industrieierne var med på å sørge for at Tyrkia utover 2000-tallet hadde en nesten eventyrlig økonomisk vekst. Landet innledet også medlemskapsforhandlinger med EU, som Gülen lenge hadde ivret for, og som han fikk AK-partiet og Erdoğan med på. Skepsisen til Vesten og EU var langt sterkere hos Erdoğan enn hos Gülen. Sistnevnte så på medlemskap som en måte å hindre militære fra å gripe makten, men også andre aspekter var viktig. Ikke minst kom dette til uttrykk i debatter rundt bruken av hijab, som var forbudt å bruke i offentlige institusjoner som skoler, universiteter og sykehus, for ikke å nevne i hæren. Disse forbudene ville vært umulige å opprettholde dersom landet skulle blitt medlem av EU.

2.2 DEN DYPE STATEN

Frem til 2002 hadde Tyrkia vært dominert av en sekulær, urban elite, som i likhet med det militære så på den tyrkiske hæren som en garantist for at staten forble sekulær og tro mot idealene fra landsfaderen Atatürk. Men det hadde også utviklet seg parallelle maktstrukturer (omtalt som «dyp stat»), bestående av blant annet politikere, militære, høytstående politimenn, kriminelle og etterretningsagenter som satte seg selv over lover og regler.

² Milli Görüş betyr «nasjonal visjon».

Deler av maktstrukturen ble tilfeldigvis avslørt etter en hendelse i november 1996: I den lille byen Susurluk i det vestlige Tyrkia kolliderte en lastebil med en mercedes: Tre av passasjerene i mercedesen ble drept, mens den fjerde ble hardt skadet. De drepte var en tidligere visepolitisjef i Istanbul, en ultra-nasjonalistisk attentatmann med falske papirer utstedt av statstjenestemenn og en tidligere skjønnhetsdronning, som nå var attentatmannens elskerinne. Den overlevende var en kurdisk klanleder, som også var parlamentsmedlem og representerte regjeringspartiet DYP³ på denne tiden. En rekke våpen ble også funnet i bilen, sammen med ammunisjon og lyddempere. Flere etterforskninger avdekket at gjenger støttet av staten hadde vært involvert i tortur, attentater, kidnappinger, heroinsmugling, utpressing og hvitvasking. Tross dette lykkes det ikke å dømme noen av dem som var blitt tiltalt i kjølvannet av ulykken i Sursurluk (Jenkins 2009 s. 22-24).

2.3 ERGENEKON SAKEN

Først ti år senere utviklet en liknende sak seg, men konsekvensene denne gangen ble helt annerledes. Det skyldes ifølge flere forskere at AK-partiet langt på vei hadde lykkes i å desimere militærets innflytelse, blant annet ved å få Abdullah Gül valgt til president, tross indirekte trusler fra militærledelsen og deler av den gamle eliten. Presidentvalget i 2007 var en viktig symbolsak; for den kemalistiske eliten etablissementet var tanken på at en kvinne med hijab skulle flytte inn i Atatürks bolig som presidentfrue nærmest uutholdelig (Dawn 2007). En annen viktig faktor var at Gülen-bevegelsen nå hadde betydelig innflytelse i justisvesenet. Saken, som senere ble regnet for å være begynnelsen på den såkalte Ergenekon-etterskningen, startet med at en rekke våpen og eksplosiver ble beslaglagt hjemme hos en pensjonert major i Svartehavsbyen Trabzon. Flere arrestasjoner fulgte i månedene etterpå, hvor alle de arresterte hadde det til felles at de var eller ble regnet for å være sekulære, flere av dem også ultra-nasjonalistiske.

Etter hvert ble etterskningen utvidet, og antallet arresterte og siktede steg betydelig. Det var ikke lenger bare militære og ultra-nasjonalister som ble arrestert, men også journalister og akademikere. Etter hvert som tiltalen mot disse ble utferdiget, ble materiale i form av avhørsprotokoller og annet lekket til medier som sympatiserte med AK-partiet. Da tiltalen var ferdig, over ett år etter de første arrestasjonene, var den på nesten 2500 sider og rettet seg mot 86 personer. De ble tiltalt for å være medlemmer av en væpnet terrororganisasjon, forsøk på å styrte regjeringen til Den tyrkiske republikken ved hjelp av vold og tvang, oppfordre folket til væpnet opprør mot regjeringen, oppfordre militæret til ordrenekt og for å egge til hat og fiendskap. Men tiltalen skal ikke ha inneholdt noen overbevisende beviser på at en organisasjon kalt Ergenekon eksisterte, og mye av bevisene skal ha kommet fra en enkelt kilde med dårlig troverdighet (Jenkins 2009 s. 49). I tillegg var selve tiltalen utformet på en slik måte at mange reagerte; i bevisene mot en universitetsprofessor skal en enkelt setning ha gått over åtte og en halv side og ha vært nærmest umulig å forstå (Jenkins 2009 s. 55-56).

Ergenekon-saken toppet seg i januar 2012, da den pensjonerte tidligere sjefen over Tyrkias væpnede styrker ble tiltalt for å være medlem av Ergenekon-organisasjonen. Men arrestasjonen av İlker Başbuğ gjorde også at flere begynte å stille spørsmål ved

³ Doğru Yol Partisi (Partiet den sanne vei).

hele saken; han var utnevnt av AK-regjeringen, og, som han selv påpekte, så virker det uforståelig at de ville beholde en person i en slik post dersom han var mistenkt for å ville styrte den (BBC 2012).

De militære var i utgangspunktet meget skeptiske til Gülen, i likhet med andre statsinstitusjoner. I sin iver etter å beskytte sin egen gruppe og den innflytelsen de hadde oppnådd, peker Cengiz Çandar, en kjent ekspert på dette området, på at det er sannsynlig at de i denne saken overdrev betydelig (seminar i Landinfo, mars 2017). Snarere enn å straffeforfølge reelle medlemmer av en «dyp stat», brukte gülenistene denne saken til å forsøke å kvitte seg med alle som stod i veien for deres innflytelse, og kanskje for å erstatte den eksisterende «dype staten» med deres egen «dype stat». Da forholdet mellom Erdoğan og gülenistene forverret seg, søkte Erdoğan et bedre forhold til de militære, som nå hadde blitt ofre i Ergenekon-saken. Dommene som var blitt avsagt i disse rettsakene ble etter hvert opphevet, og oppmerksomheten ble istedenfor rettet mot gülenistene selv (Gürcan 2016a).

2.4 BRUDDET MED AK-PARTIET

Bruddet mellom de to allierte skyltes ikke en bestemt hendelse, men viser hvordan disse to reelt er uenige om en rekke politiske saker. Da hjelpeorganisasjonen İHH⁴, en muslimsk hjelpeorganisasjon nær AK-partiet, i 2010 initierte en båt-konvoi til Gaza for å utfordre den israelske beleiringen av området, endte dette med en konfrontasjon der ni tyrkere ble drept. Dette førte til en større krise mellom Tyrkia og Israel, men Gülen uttalte seg meget kritisk til konvoien, som han mente krenket Israels suverenitet (Tol 2014).

Senere kom ulikhetene rundt synet på kurderne også til overflaten. I 2012 ble det kjent at lederen for den tyrkiske etterretningen, Hakan Fidan, på vegne av den tyrkiske regjeringen hadde gjennomført samtaler med PKK-representanter i Oslo. Et båndopptak som avslørte dette, var lekket til tyrkiske medier. Erdoğan og regjeringen svarte med å vedta en forordning som innebar at kun statsministeren kan avgjøre hvorvidt ansatte i landets etterretning kan avhøres (Tastekin 2014). Mens Erdoğan hadde åpnet for kontakter med PKKs ledelse, stod Gülen for en tydelig nasjonalistisk politikk, og han var derfor veldig skeptisk til PKK (Tol 2014).

Da protestene rundt Gezi-parken i Istanbul brøt ut sommeren 2013, kritiserte Gülen myndighetene i kraftige ordelag for deres måte å håndtere protestene på. Det kan imidlertid virke som at konfliktene mellom de to på dette tidspunktet var kommet mye lengre enn det som da var offentlig kjent (Birnbaum 2013).

Bare måneder senere, i november 2013, ble det kjent at regjeringen arbeidet på et lovforslag om å stenge prep-skoler⁵ drevet av Gülen-bevegelsen (Gürsel 2013). Gülenistene så på dette forslaget som en krigserklæring, siden det rammet selve nøkkelvirkosomheten til bevegelsen. Svaret kom nesten umiddelbart, da etterforskere som tidligere hadde vært involvert i Ergenekon-saken initierte en korrupsjons-etterforskning mot en rekke personer knyttet til AK-partiet, inkludert sønnene til tre ministre i den daværende regjeringen. Etterforskerne var mistenkt for å være sympatisører eller medlemmer av Gülen-bevegelsen (Tol 2014). I likhet med det som

⁴ İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (Stiftelsen for menneskerettigheter, frihet og humanitær bistand).

⁵ Se del 2 ovenfor.

skjedde i Ergenekon-etterforskningen, ble en rekke detaljer rundt denne etterforskningen lekket til media. Erdoğan gikk voldsomt ut mot etterforskningen, og omtalte for første gang Gülen-bevegelsen som «den parallelle strukturen», en betegnelse som i årene etter ble myndighetenes måte å omtale bevegelsen på. Et par måneder etter dette ble Erdoğan personlig dratt inn i korrupsjonsskandalen da et båndopptak som skal være et opptak av Erdoğan og hans sønn Bilal ble lekket. I samtalen blir Bilal instruert av sin far om å fjerne millioner av euro fra deres hjem (Letsch 2014).

Denne skandalen representerte det endelige bruddet mellom de to tidligere allierte, og fra starten av 2014 var de i åpen konflikt med hverandre. Tyrkia-eksperten Sarah El-Kazaz peker på tre viktige faktorer som til slutt ble avgjørende for bruddet; spørsmålet om EU medlemskap, tyrkisk nasjonalisme vis-a-vis kurderne og en markedsstyrt økonomisk politikk (El-Kazaz 2015, s. 5). I disse spørsmålene befant etter hvert de to seg på hver sin side, og bruddet tvang seg frem.

2.5 SITUASJONEN ETTER BRUDDET MELLOM GÜLEN OG AK PARTIET

Etter bruddet startet regjeringen med å fjerne gülenister og antatte gülenister fra landets politi, iverksatte etterforskning av ulovlig overvåkning og arresterte journalister som jobbet i Gülen-tilknyttede medier. Disse mediene på sin side intensiverte kritikken av Erdoğan og AK-partiet.

I 2015 var det to parlamentsvalg i landet; det første i juni og det andre i november. Grunnen til at det ble utlyst nyvalg bare få måneder etter valget i juni var at AK-partiet, som hadde mistet sitt flertall, ikke klarte å danne en koalisjonsregjering. Kritikere av partiet hevder at de ikke hadde noen reell interesse i å få en styringsdyktig regjering på beina, og derfor så seg best tjent med å lyse ut nyvalg. Ved valget i november fikk partiet rent flertall.

I juli 2015 brøt våpenhvilen mellom PKK og Tyrkia sammen. Dette skjedde etter et selvmordsangrep i byen Suruç, ikke langt fra Kobane i Syria, der flere titalls mennesker ble drept. Allerede i juni samme år ble et valgmøte for HDP⁶ angrepet, og fire mennesker mistet livet, ingen tok på seg ansvaret for det angrepet, mens gjerningsmannen fra Suruç skal ha hatt link til IS (Major 2016). (Det kurdiske opprøret i Tyrkia fra 2015 til 2017 vil bli behandlet i et eget notat fra Landinfo.)

2.6 INTENSIVERTE ANGREP PÅ PRESSEFRIHETEN

Etter denne utviklingen, intensiverte myndighetene kampen mot Gülen-bevegelsen, ikke minst mot dens forskjellige media-plattformer. I mars 2016 ble bevegelsens semi-offisielle talerør, avisen Zaman, tatt over av myndighetene sammen med dens engelske utgave Today's Zaman (Safak & Arango 2016). Dette var selvsagt en alvorlig opptrapping av konflikten mellom AK-partiet og Gülen-bevegelsen, men også et tydelig signal til den uavhengige pressen i landet. Et par måneder etterpå, i mai 2016, ble bevegelsen definert som en terrororganisasjon (Anadolu Agency 2016). Da var bevegelsen allerede blitt omtalt som FETÖ⁷ av den tyrkiske regjeringen.

⁶ Halkların Demokratik Partisi (Det demokratiske folkepartiet), et venstreorientert parti med oppslutning særlig fra kurdere.

⁷ Fethullahçı Terör Örgütü (Den fethullahistiske terrororganisasjonen),

Myndighetene i Tyrkia hadde på dette tidspunktet i flere år ført en aggressiv politikk mot uavhengige og kritiske journalister og medier. Ifølge Freedom House' årlige rapporter om pressefrihet verden rundt, var pressen bare «partly free» allerede i deres oversikt for 2011 (Freedom House 2011). Den tyrkiske organisasjonen Independent Communication Network sine bakgrunnstall viser at 30 journalister satt fengslet ved utgangen av 2010. De viser også av disse var seks fengslet for artikler de hadde skrevet, mens de resterende 24 satt fengslet som tiltalte i andre saker som Ergenekon- og KCK-sakene⁸ (Önderoğlu & Çelik 2011). Avisene og magasinene disse tilhørte var alle mindre publikasjoner med begrenset opplag. Men allerede året etter hadde dette tallet steget til 107, og mange av dem som ble fengslet i 2011 arbeidet for kurdiske aviser eller nyhetsbyråer, som Dicle News Agency og avisen Özgür Gündem (Gülcan 2012). Denne utviklingen har fortsatt og tiltatt etter begivenhetene i juli 2016.

3. KUPPFORSØKET 15. JULI 2016

En detaljert beskrivelse av begivenhetene som skjedde 15. juli 2016 er utenfor dette notatets format, som er å beskrive forholdene i Tyrkia opp til kuppforsøket og å gi en best mulig beskrivelse av konsekvensene i ettertid. Det er likevel på sin plass å peke på at det står flere forskjellige narrativer mot hverandre om hva som skjedde.

Tyrkiske myndigheter hevder at dette var et reelt kuppforsøk som bare så vidt ble avverget, og at det var ledet av Fethullah Gülen fra hans eksil i USA. President Erdoğan har ved flere anledninger hevdet at Vesten generelt og USA spesielt støttet kuppforsøket, og han henviser ofte til at USA ikke vil utlevere Gülen til Tyrkia (The Telegraph 2016).

I timene og dagene etter kuppet, uttrykte tyrkiske politikere fra alle partiene i parlamentet støtte til landets institusjoner, samtidig som de tok avstand fra kuppforsøket. Imidlertid er mange observatører skeptiske til myndighetenes narrativ, og peker på en rekke faktorer som gjør at de stiller spørsmål ved det. Jenkins peker på det lave antallet militære som deltok i kuppet, og hevder også at det ikke fantes så mange gülenister så høyt plassert i militæret til at de ville kunne forme en organisert gruppe i stand til å gjennomføre et kupp (Jenkins 2016). Andre peker på at Gülen stadig ikke er utlevert fra USA, og mener dette skyldes manglende bevis for at han kjente til kupp-planene, samt at andre europeiske land er uvillige til å definere hans organisasjon som en terrororganisasjon (Ayasun 2017).

⁸ Koma Civaken Kurdistan (Unionen av Kurdistans samfunn) er en organisasjon som søker å samle kurdere fra hele Kurdistan og som tyrkiske myndigheter ser på som en del av PKK.

4. MYNDIGHETENES REAKSJONER ETTER KUPPFORSØKET

Tyrkiske myndigheter var allerede før kuppforsøket i gang med større utrensninger av Gülen-tilhengere i landets offentlige sektor, men etter at Erdoğan umiddelbart beskyldte Gülen for å stå bak forsøket på militærkupp, skjøt utrensningene fart.

Det ble innført unntakstilstand den 20. juli, som ga presidenten og regjeringen vidtrekkende fullmakter. De kan vedta lover uten involvering av parlamentet, og grunnlovsdomstolen kan heller ikke overprøve disse lovene, som kommer i form av dekreter.

I det følgende vil vi gi en oversikt over utviklingen innen forskjellige sektorer etter kuppforsøket, og prøve å gi et bilde av hvilke straffereaksjoner og andre typer reaksjoner det er snakk om. Men selv om det har gått noe tid etter kuppforsøket, er bare veldig få rettsaker i gang, og enda færre dommer er avsagt i disse sakene. Gitt det store antallet ansatte fra justisvesenet som selv har mistet jobben eller er utsatt for andre straffereaksjoner, er det rimelig å anta at det kan ta lang tid før rettsoppgjøret blir ferdig. Et annet problem er at mange forsvarsadvokater kvier seg for å forsvare personer som er siktet i disse sakene, av frykt for selv å bli mistenkt for å være tilknyttet Gülen eller andre grupper som myndighetene definerer som terrorister (Sara 2016).

4.1 RESMI GAZETE

Offentlig ansatte, lærere og andre som er avskjediget, suspenderte eller fengslet får ofte først kjennskap til at det har blitt iverksatt reaksjoner mot dem gjennom dekreter publisert i Resmi Gazete (Resmi Gazete u.å.). Dette er den tyrkiske statens organ for å offentliggjøre alle offentlige dekreter, ansettelses, avskjedigelser og andre kunngjøringer, for eksempel institusjoner som blir stengt eller ekspropriert av staten.

Det første dekretet som ble publisert etter 15. juli 2016 er dekret nummer 667, publisert 22. juli 2016. Dekretene, som på tyrkisk kalles Kanun Hükmünde Kararname, er lover, og innholdet i dekretene ikke kan appelleres. I praksis betyr dette at personer kan miste sin jobb uten at det er oppgitt noen grunn for det, og beslutningen kan heller ikke ankes. Det er unntakstilstanden landet befinner seg i som gir regjeringen mulighet til å styre på denne måten. Gitt det enorme omfanget av utrensningene, er mange av dekretene som har blitt utstedt meget omfattende.

Bruken av dekreter er blitt kritisert av en rekke menneskerettighetsorganisasjoner, som Human Rights Watch og İnsan Hakları Derneği (The Turkish Human Rights Association). Deres fremste kritikk er at myndighetene ikke fordres å legge frem beviser på at skoler, universitet, organisasjoner, institusjoner eller personer rent faktisk har vært eller er tilknyttet Gülen-bevegelsen før de blir rammet av myndighetenes sanksjoner (HRW 2016; ARC 2017, s. 11).

De foreløpige siste dekretene ble utstedt den 29. april 2017. Der ble nesten 4000 offentlig ansatte avskjediget.

4.2 KONSEKVENSER FOR ULIKE AKTØRER

4.2.1 Militæret

Det er vanskelig å få et samlet tall på hvor mange militære som har fått straffereaksjoner, enten i form av fengsling, suspensjon eller domtiltale. I henhold

til tall publisert i Der Spiegel i januar 2017, er en tredjedel av alle generaler og admiraler suspendert, 265 av totalt 400 jagerflypiloter er ute av tjeneste og 270 offiserer og militærattacheer er hjemkalt (Müller 2017). Dette kommer i tillegg til et ukjent antall offiserer av lavere rang og menige soldater som også er siktet. Siktelsene og strafferammene varierer etter hvilken rolle de siktede skal ha hatt, under følger noen eksempler:

19 soldater av forskjellig rang er siktet for å ha raidet bygningene til Doğan Media, tre av disse er under arrest. De er siktet for forsøk på å fjerne eller gjøre om den konstitusjonelle ordenen til Den tyrkiske republikken, forsøk på å hindre praktiseringen av den konstitusjonelle ordenen ved bruk av makt eller vold, forsøk på å ødelegge det tyrkiske parlamentet eller for å hindre dette i å utføre sine plikter ved bruk makt eller vold og for medlemskap i en væpnet terrororganisasjon. Det er lagt ned påstand om skjerpet livstid og femten års fengsel for alle de tiltalte (Hürriyet Daily News 2017d).

94 personer, hvorav 89 militære, er siktet for å ha forsøkt å ta over den offentlige kringkasteren TRTs hovedkvarter i Istanbul. 56 av de tiltalte i denne saken sitter fengslet, 10 er løslatt i påvente av at rettsaken skal starte, mens resten er på flukt. Det er lagt ned påstand om tre ganger livstid på bakgrunn av siktelsene om deltagelse i kuppet, men de er også siktet for forsøk på drap, ødeleggelse av offentlig eiendom og medlemskap i en terrororganisasjon (Daily Sabah 2017).

62 soldater skulle i januar stilles for retten i Istanbul anklaget for å ha raidet Sabiha Gökçen-flyplassen natten den 15. juli 2016. Soldatene er, i likhet med andre saker, siktet for å ville avskaffe det tyrkiske parlamentet og Den tyrkiske republikken med makt, noen er også siktet for å være medlemmer av en væpnet terrororganisasjon, mens andre er siktet for å hjelpe en væpnet terrororganisasjon uten å være medlem. Det er lagt ned påstand om tre ganger skjerpet livstidsstraff for alle de tiltalte i saken, i tillegg til straffer på mellom fem og ti års fengsel. Det bemerkelsesverdige i denne saken er imidlertid at 34 av de tiltalte soldatene ikke møtte i retten fordi de deltok i hærens krigføring i Syria på dette tidspunktet. Rettens leder uttalte at fordi det ikke er mulig å sende en rettsnotis utenlands, var det ikke blitt utstedt noen annengangsnotis (Hürriyet Daily News 2017b).

4.2.2 Politiet

Politisektoren ble regnet som en av de sektorene der Gülen-bevegelsen hadde et stort antall tilhengere. I denne sektoren var kampen mot gülenistene allerede innledet før begivenhetene 15. juli, og bare dager etter ble 8000 politimenn og -kvinner suspendert. I slutten av april 2017 ble 14 000 politi ofre for en ny bølge av utrenskinger; 9000 av disse ble suspendert, 1120 arrestert og det ble utstedt arrestordre på over 3000 andre. Det betyr at bare i denne bølgen er mer enn fem prosent av alle politimenn og kvinner rammet, i tillegg kommer dem som ble utsatt for forskjellige sanksjoner før kuppforsøket.

I slutten av desember 2016 åpnet saken mot 29 politimenn i Istanbul, av disse satt 24 arrestert, én var på flukt og de siste fire var løslatt mot kausjon. De var anklaget for å ikke ville beskytte Erdoğan's bolig i Istanbul den natten kuppforsøket fant sted, og siktet for å ville avskaffe den tyrkiske regjeringen og for å være medlemmer av en terrororganisasjon. Aktoratet la ned påstand om tre ganger livstid for 21 av de tiltalte, mens de resterende åtte kunne få mellom 7,5 og femten års fengsel (AFP 2016).

I en annen sak ble 235 politimenn, inkludert politisjefer, arrestert for å ha brukt ByLock-appen (se del 4.8). Påtalemyndighetene har lagt ned påstand om femten års fengsel for hver av politimennene (Yeni Şafak 2017).

4.2.3 Justisvesenet

Denne sektoren er, ved siden av politiet, en av sektorene der Gülen-bevegelsen regnes for å ha hatt en betydelig innflytelse (Rodik 2013). Nettstedet TurkeyPurge⁹ hevder at 4424 dommere og anklagere er avskjediget etter kuppforsøket (TurkeyPurge u.å.).

Den eneste rettssaken mot en dommer som Landinfo har kunne finne informasjon om, er saken mot Aydın Sefa Akay, en av Tyrkias fremste dommere som arbeidet for FN. Han er siktet for å være medlem av en terrororganisasjon, og det er lagt ned påstand om femten års fengsel i denne saken (Middle East Online 2017).

Én konsekvens av utrenskingene, er at Tyskland har stoppet sitt samarbeid med det tyrkiske rettsvesenet i straffesaker fordi man er bekymret for at dette samarbeidet brukes for politiske formål. Tyskland viser til at Tyrkia straffefølger tyrkiske borgere bosatt i Tyskland for å ha fornærmet presidenten, og at tyske dommere og rettsaler brukes til å ta opp vitnemål i slike saker på tyrkiske ordre (Kroet 2017).

Også den internasjonale organisasjonen for dommere, IAJ, har uttrykt sterk kritikk mot tyrkiske myndigheter og en myndighets-orientert dommerorganisasjon i Tyrkia (IAJ 2016). IAJ er meget bekymret over de omfattende utrenskingene i sektoren, og påstår at rundt en fjerdedel av alle dommere og anklagere er fjernet uten at deres rettssikkerhet er ivaretatt. De har også uttrykt bekymring for at grunnlovsendingene som ble vedtatt i april 2017 setter rettsvesenets uavhengighet i fare (Hürriyet Daily News 2017c).

4.2.4 Undervisningssektoren

Over 15 000 ansatte i undervisningsministeriet har fått sparken, mens lisensene til over 21 000 lærere har blitt inndratt, som i praksis betyr at de ikke kan jobbe som lærere. I tillegg til disse har over 1500 rektorer og universitetsdekaner fått beskjed fra undervisningsministeriet om å fratru sine stillinger (MacKinnon 2017).

Dette kommer i tillegg til at 15 universiteter og langt over 1000 private skoler er stengt. I mange tilfeller er sparkede rektorer og dekaner erstattet med personer som blir antatt å være vennligere innstilt til president Erdoğan. Ved Boğaziçi-universitetet i Istanbul har den nye rektoren, Mehmet Özkan, en søster som er medlem av parlamentet for AK-partiet (Farooq 2016).

Det har ikke vært mulig å anslå hvor mange akademikere som sitter fengslet, og det har heller ikke vært mulig å finne bekreftelse på at noen av disse er stilt for retten eller dømt etter kuppforsøket. For akademikere og ansatte i undervisningsministeriet vil anklagene som regel være en eller annen form for tilknytning til terrororganisasjon og/eller støtte til kuppforsøket (Chudnovsky 2016).

I tillegg til det overnevnte, må det påpekes at spesielt innen undervisningssektoren er det mange som er blitt suspendert, anholdt eller fengslet anklaget for å støtte PKK.

⁹ Landinfo har fått opplyst at nettstedet skal være drevet av Gülen-tilhengere, en påstand vi ikke har kunnet verifisere.

Det gjelder spesielt akademikere som signerte et opprop for fred, «We will not be party to this crime!», der mer enn 1000 underskrivere forlanger en stopp i krigføringen mot landets kurdere og en fredelig løsning på konflikten (Academics for Peace 2016). Akademikerne er blitt kalt svikere av president Erdoğan, og mer enn 400 av dem er suspendert. En del ble suspendert umiddelbart etter at oppropet ble publisert i januar 2016, mens enda flere ble suspendert etter kupp-forsøket i juli 2016 (Keles 2017).

4.2.5 Andre offentlige etater

Ansatte i en rekke offentlige etater er suspendert eller fengslet, alle anklaget for tilknytning til Gülen-bevegelsen. Senest i slutten av april 2017 kom nye bølger av fengslinger og suspensjoner, ved siden av polititjenestemenn ble rundt tusen imamer fra 72 provinser arrestert i denne runden av utrenskninger (BBC 2017).

4.2.6 Journalister og media

Tyrkiske myndigheter med president Erdoğan i spissen har i flere år blitt kraftig kritisert for å innskrenke ytringsfriheten og for å motarbeide uavhengige medier. Etter kuppforsøket har denne utviklingen fortsatt; det er over 200 fengslede journalister, og over 140 medier har blitt stengt det siste halvannet året (TurkeyPurge u.å.). Som tidligere nevnt, er det ikke bare journalister og medier som er anklaget for å være tilknyttet Gülen-bevegelsen som er straffeforfulgt. I enkelte saker er kjente journalister anklaget for å spre propaganda for både Gülen-bevegelsen og for PKK, dette gjelder både i saken mot redaktøren av avisen Cumhuriyet, Can Dündar (CPJ 2016), og mot en av landets mest kjente gravejournalister, Ahmet Şık (Hürriyet Daily News 2017a).

Sakene mot Şık er spesielle, og blir av veldig mange tolket som en tydelig indikasjon på at myndighetenes mål ikke bare er å ramme Gülen-bevegelsen eller PKK. Şık ble i 2011 fengslet etter å ha skrevet boken *İmamens hær* (İmamın Ordusu) om Gülen-bevegelsens infiltrasjon av statsinstitusjoner, og hvordan de brukte disse posisjonene til å berike seg selv og til å straffeforfølge sine opponenter – alt sammen med hjelp fra daværende statsminister Erdoğan. Manuskriptet til boken ble beslaglagt, og Şık tilbragte ett år i fengsel. Han sitter nå fengslet igjen, denne gangen tiltalt for å spre propaganda for Gülen-bevegelsen (Popp 2017).

4.3 «BEVIS» OG SANKSJONER

4.3.1 ByLock-appen som påstått bevis

Mange soldater og sivile er siktet for tilknytning til Gülen-bevegelsen og/eller deltagelse i kuppet på bakgrunn av at de har brukt en app kalt ByLock. Tyrkiske myndigheter mener dette er en app spesielt utviklet for Gülen-bevegelsen, og de klarte allerede før kuppforsøket å knekke tilgangskoder på denne (Auchard & Pamuk 2016). Dette skal, ifølge myndighetene, ha gitt dem tilgang til flere titusen brukere av appen, som deretter har blitt siktet for å være medlemmer av bevegelsen.

Den tyrkiske journalisten İsmail Saymaz fra avisen Hürriyet intervjuet en av utviklerne av denne appen i New York i oktober 2016 (Saymaz 2016). Mannen er opprinnelig tyrkisk, men har skiftet navn til John Maynard Keynes, og det er han som har rettighetene til appen. Han sier i intervjuet at han har gått på skoler tilknyttet Gülen-bevegelsen, og at han har bodde i deres «studenthjem» i Ankara før han flyttet

til USA. Der bodde han sammen med en kamerat som også er tilknyttet bevegelsen, og i etasjen over dem skal det ha vært en leilighet som ble benyttet av bevegelsen. Keynes hevder i dette intervjuet at det er hans tidligere romkamerat, som han i intervjuet refererer til som «Fox», som er utvikleren av appen, og at han selv nærmest tilfeldigvis ble registrert som eier av den i Apples AppStore. Det fremgår videre at ByLock ble tilgjengelig i AppStore og i Google Play Store i mars 2014, men at den allerede i september samme år ble fjernet derfra. Imidlertid skal det ha vært mulig å laste ned appen fra andre nettsider en god stund etter at den ble fjernet. Han anslår at rundt 600 000 personer lastet ned appen, hovedsakelig i Tyrkia, Iran og Saudi Arabia. Videre hevder han at 90 % av de tyrkiske brukerne var medlemmer av Gülen-bevegelsen, og at den ble brukt som et kommunikasjonsverktøy av bevegelsen. Det fremkommer ikke hvor han har disse tallene fra.

4.3.2 Éndollarsedler som påstått bevis

Tyrkiske myndigheter mener at éndollarsedler med serienummer som starter med F, J og C har blitt brukt av Gülen for å kommunisere med sine tilhengere, og at de også ble brukt slik at medlemmer av organisasjonen kunne identifisere seg for hverandre (Aksoy 2016). Dette førte i dagene og ukene etter kuppet til et voldsomt oppstyr i tyrkisk offentlighet, der folk kastet éndollarsedler i kloakken eller brente dem i full offentlighet for å vise at de ikke hadde noe med Gülen å gjøre (Cetingulec 2016).

En tyrkisk-amerikansk vitenskapsmann ansatt i NASA, Serkan Golge, har sittet fengslet siden juli 2016 siktet for å være medlem av en væpnet terrororganisasjon. Han var opprinnelig også siktet for å være CIA-agent, men denne delen av tiltalen er nå frafalt. Påtalemyndighetenes eneste bevis er en éndollarseddel funnet på brorens værelse i familiens hus i Antakya. Det fremkom etter hvert at han var blitt angitt av søsterens svoger, som var i en konflikt med søsteren og hennes mann over landeiendom (Wray 2017).

4.3.3 Angiveri

En rekke kilder sier at angiveri griper om seg, og at kolleger, venner og bekjente eller familiemedlemmers påstander om tilknytning til Gülen-bevegelsen kan være nok til at personer mister jobben, blir siktet for medlemskap i en terrororganisasjon og i verste fall fengslet. Et eksempel på dette er saken over, der myndighetene i tillegg bruker éndollarsedler som bevis. Praksisen der borgerne blir oppfordret til å angi «terrorister» og «svikere» er initiert fra øverste hold; president Erdoğan har personlig oppfordret borgerne til å angi gülenister til myndighetene og kalt det en patriotisk plikt (Pitel 2017).

Et annet eksempel på personer som er ofre for angiveri er saken til Bilgin Çiftçi, en lege fra Aydın, som delte en post med bilder av president Erdoğan sammen med Gollum fra Ringenes herre-filmene. Det viste seg at mannen til en slektning hadde tatt et skjermbilde av denne posten og angitt Çiftçi til myndighetene. Han ble siktet for å ha fornærmet presidenten, mistet sin jobb på et offentlig sykehus og er i en rettsak som foreløpig har vart i 18 måneder. På et tidspunkt i denne saken oppnevnte dommeren et panel av Tolkien-eksperter for å gi retten råd om hvorvidt Gollum er ond eller god; panelet fant at han har et godt hjerte (Pitel 2017).

Men det er ikke bare i Tyrkia at dette fenomenet brer om seg. I april i år ble en ansatt ved Tyrkias ambassade i København tilbakekalt til Ankara etter at han selv i et

intervju innrømmet å ha overvåket tyrkere i Danmark. Adnan Bülent Baloğlu var attaché for religiøse anliggender ved ambassaden, og sa i et intervju til en dansk avis at ambassaden hadde rapportert om fire tyrkere bosatt i Danmark samt 14 skoler som ambassaden mistenker er tilknyttet Gülen-bevegelsen. Saken har pågått noe tid, og den tyrkiske ambassadøren til Danmark har tidligere benektet at denne typen overvåkning foregikk (Lønstrup 2017).

4.3.4 Sanksjoner mot antatte gülenister

Status etter begivenhetene i juli 2016 er at nærmere 150 000 tyrkere har blitt avskjediget eller suspendert fra sine jobber, rundt 100 000 er siktet for en forbrytelse og om lag 50 000 personer sitter fengslet. Personer som er avskjediget eller suspendert, har ikke fått sine saker undersøkt i forkant, og det er meget begrenset adgang til å klage på disse avgjørelsene (ARC 2017, s. 12).

Et viktig element som notatet fra ARC også belyser, er vilkårligheten i hvem som blir offer for sanksjoner, straffeforfulgt og/eller fengslet. Kilder Landinfo har konsultert er klare på at denne vilkårligheten er intendert fra myndighetenes side, ved at det skapes en stemning av frykt som hindrer mange i å fritt uttrykke sin mening av redsel for å bli stemplet som gülenister, PKK-tilhengere eller andre fiender av staten.

4.3.4.1 Kansellering av pass

Myndighetene bruker også andre sanksjoner. I slutten av juli 2016 hadde de kansellert over 50 000 pass, angivelig for å hindre mistenkte kuppmakere i å flykte fra landet (Dearden 2016). Opposisjonspartiet CHP hevder at nærmere 140 000 personer har fått sine pass kansellert (Hansen 2017). Myndighetene kan, i henhold til dekret nummer 667, kansellere passene til personer som er under etterforskning, og etter en tilføyelse i september 2016 kan de også kansellere passene til ektefeller eller partnere til personer under etterforskning (PEN 2016).

4.3.4.2 Statsborgerskap

I januar 2017 åpnet myndighetene for å frata statsborgerskapet til borgere som oppholder seg i utlandet og som ikke responderer på tyrkiske myndigheters oppfordring om å returnere til Tyrkia innen 90 dager. Dette gjelder personer som er under etterforskning for de mest vanlige anklagene etter kuppforsøket; som medlemskap i væpnet terrororganisasjon, forbrytelse mot regjeringen og liknende. Loven omfatter ikke bare personer med doble statsborgerskap, man kan i realiteten også gjøre mistenkte som ikke returnerer til landet statsløse (Kadirbeyoglu 2017).

4.3.4.3 Beslag av verdier

Myndighetene har også overtatt en rekke verdier som tilhørte Gülen-bevegelsen eller personer som er antatt å være medlemmer av bevegelsen. Dette inkluderer en av de største finansinstitusjonene i landet, Asya Finans, og forsikringsselskapet İşık, samt aviser, TV stasjoner, helseforetak, skoler og universiteter.

5. STATUS VÅREN 2017

Tyrkia er et meget polarisert land, noe som ble tydelig ved folkeavstemningen våren 2017. Her skulle tyrkerne stemme over en omfattende endring av landets grunnlov,

som ville omgjøre det politiske systemet fra et parlamentarisk demokrati til et presidentstyre. Resultatene viser at tyrkerne er delt omtrent på midten i denne saken, som av de fleste observatører blir betegnet som en avstemning om folkets tillit til president Erdoğan.

I månedene opp til referendumet, som ble avholdt mens landet var i unntakstilstand, bidro myndighetene og presidenten selv sterkt til den giftige atmosfæren som hersker. Politiske motstandere blir omtalt som landssvikere, terrorister og fiender av staten. Europa spesielt og vesten generelt er omtalt som medskyldige i kuppet, som nazister og fascister, og Erdoğan har selv uttalt at «europeere ikke vil kunne gå trygt på gaten i noen deler av verden» dersom kritikken av Tyrkia ikke opphører (Osborne 2017). Medier som støtter Erdoğan går enda lenger; avisen Güneş trykket den 17. mars 2017 et bilde av Angela Merkel ikledd nazi-uniform over hele forsiden under overskriften Mrs. Hitler (Roberts 2017).

En kilde Landinfo har vært i kontakt med som har inngående kjennskap til det tyrkiske militæret, peker på at utrenskingene og de voldsomme utfallene mot Europa og USA kan bety at Tyrkia for alvor er i ferd med å skifte sitt politiske og militære ståsted, fra et vestlig orientert i retning av et Russland-orientert. Kilden peker på at NATO-offiserene som har søkt asyl i flere europeiske land, også Norge, understreker at de ikke er gülenister, men snarere vestlig-orienterte NATO-tilhengere. Kildens syn understøttes av en av offiserene selv, som på sin Twitter-konto gjør dette tydelig (PurgedNATO u.å.). Mot disse står en del av det tyrkiske forsvaret, som ønsker å vende landet bort fra USA/NATO. Flere ønsker også en tilnærming til Russland. Disse blir omtalt som eurasianister (Müller & Popp 2017), og flere av dem ble stilt for retten i Ergenekon-saken. De er nå blant dem som er blitt forfremmet i kjølvannet av utrenskingene av NATO-vennlige offiserer (Gurcan 2016b).

Det er stadig mye usikkerhet knyttet til situasjonen i Tyrkia og til hvordan rettsoppgjøret vil utvikle seg. Det er ikke mulig å finne et tydelig mønster når det gjelder vilkår for sanksjoner mot enkeltpersoner, som tidvis synes meget vilkårlige. Denne uforutsigbarheten skaper stor uro og utrygghet i det tyrkiske samfunnet, og bidrar ikke til å forankre rettsoppgjøret i de brede lag av befolkningen.

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Academics for Peace (2016, 10. januar). *We will not be a party to this crime!* Istanbul: Academics for Peace. Tilgjengelig fra <https://barisicinakademisyenler.net/node/63> [lastet ned 29. mai 2017]
- AFP (2016, 27. desember). First Turkey coup suspects go on trial in Istanbul. *France 24*. Tilgjengelig fra <http://www.france24.com/en/20161227-turkish-police-trial-istanbul-attempted-coup> [lastet ned 28. april 2017]
- Aksoy, E. (2016, 23. juli). Turkey: FETO's 'one dollar bill' mystery solved. *Anadolu Agency*. Tilgjengelig fra <http://aa.com.tr/en/todays-headlines/turkey-fetos-one-dollar-bill-mystery-solved/614338> [lastet ned 2. mai 2017]
- Anadolu Agency (2016, 27. mai). Turkey to add Gülen movement to list of terror groups: President. *Hürriyet Daily News*. Tilgjengelig fra <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-add-gulen-movement-to-list-of-terror-groups-president-.aspx?pageID=238&nID=99762&NewsCatID=338> [lastet ned 2. mars 2017]
- ARC, dvs. Asylum Research Consultancy (2017, 25. januar). Turkey country report – update. London: ARC. Tilgjengelig fra http://www.ecoi.net/file_upload/1226_1486117831_5890c8d84.pdf [lastet ned 2. mai 2017]
- Auchard, E. & Pamuk, H. (2016, 3. august). Coup plotters' use of 'amateur' messaging app helped Turkish authorities map their network. *Reuters*. Tilgjengelig fra <http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-app-idUSKCN10E1UP> [lastet ned 2. mai 2017]
- Ayasun, A. (2017, 25. mars). 8 months on, Turkey fails to sell Coup narrative to allies. *The Globe Post*. Tilgjengelig fra <http://theglobepost.com/2017/03/25/after-8-months-turkish-govt-still-unable-to-sell-coup-narrative-to-allies/> [lastet ned 26. april 2017]
- Aydıntaşbaş, A. (2016, 23. september). *The good, the bad and the Gülenists*. Roma: European Council on Foreign Relations. Tilgjengelig fra http://www.ecfr.eu/publications/summary/the_good_the_bad_and_the_gulenists7131 [lastet ned 3. mai 2017]
- Balci, B. (2014, 4. februar). *The Gülen movement and Turkish soft power*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace. Tilgjengelig fra <http://carnegieendowment.org/2014/02/04/g-len-movement-and-turkish-soft-power-pub-54430> [lastet ned 2. mai 2017]
- BBC (2012, 6. januar). Turkey 'Ergenekon plot': Ex-army head Ilker Basbug held. *BBC*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.com/news/world-europe-16436743> [lastet ned 24. april 2017]
- BBC (2017, 26. april). Turkey arrest 1000 in raids targeting Gulen suspects. *BBC*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.com/news/world-europe-39716631> [lastet ned 30. april 2017]
- Birnbaum, M. (2013, 14. juni). In Turkey protests, splits in Erdogan's base. *The Washington Post*. Tilgjengelig fra https://www.washingtonpost.com/world/erdogan-offers-concessions-to-turkeys-protesters/2013/06/14/9a87fff6-d4bf-11e2-a73e-826d299ff459_story.html?utm_term=.e3f239e82641 [lastet ned 25. april 2017]
- Cetingulec, T. (2016, 18. august). Why are Turks disposing of \$1 bills? *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2016/08/turkey-gulen-movement-one-dollar-fear.html> [lastet ned 2. mai 2017]

- Chudnovsky, E. (2016, 29. november). Turkish professors suffer while Erdogan imprisons them without trial. *Washington Examiner*. Tilgjengelig fra <http://www.washingtonexaminer.com/turkish-professors-suffer-while-erdogan-imprisons-them-without-trial/article/2608300> [lastet ned 28. april 2017]
- CPJ, dvs. Committee to Protect Journalists (2016). *International Press freedom Award 2016: Can Dündar*. New York: CPJ. Tilgjengelig fra <https://cpj.org/awards/2016/can-dundar-turkey.php> [lastet ned 30. april 2017]
- Daily Sabah (2017, 18. april). Gülenist coup plotters who sought to seize TV station, Navy goes on trial. *Daily Sabah*. Tilgjengelig fra <https://www.dailysabah.com/investigations/2017/04/18/gulenist-coup-plotters-who-sought-to-seize-tv-stations-navy-go-on-trial> [lastet ned 26. april 2017]
- Dawn (2007, 27. august). Turkish politics divided over scarf issue. *Dawn*. Tilgjengelig fra <https://www.dawn.com/news/263130> [lastet ned 24. april 2017]
- Dearden, L. (2016, 30. juli). Turkey coup attempt: Government cancels 50 000 passports as global concern grows over crackdown. *The Independent*. Tilgjengelig fra <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/turkey-coup-attempt-erdogan-news-latest-government-cancels-50000-passports-amid-international-a7163961.html> [lastet ned 2. mai 2017]
- El-Kazaz, S. (2015, juli). The AKP and the Gülen; The end of a historic alliance. Waltham, Mass.: Crown Center for Middle East Studies. Tilgjengelig fra <https://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB94.pdf> [lastet ned 25. april 2015]
- Farooq, U. (2016, 26. november). Post-coup purge will affect Turkey's education sector for decades. *Los Angeles Times*. Tilgjengelig fra <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-turkey-education-purge-2016-story.html> [lastet ned 28. april 2017]
- Freedom House (2011). Freedom of the Press 2011. *Freedom House*. Tilgjengelig fra <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2011/turkey> [lastet ned 30. mai 2017]
- Gülcan, E. (2012, 31. januar). *104 journalists and 30 distributors in prison*. Istanbul: Independent Communication Network. Tilgjengelig fra <http://bianet.org/english/freedom-of-expression/135831-104-journalists-and-30-distributors-in-prison> [lastet ned 25. april 2017]
- Gurcan, M. (2016a, 25. april). What Turkey can learn from coup plot case dismissal. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/turkey-ergenkon-coup-plot-case-dismissed-after-nine-years.html> [lastet ned 24. april 2017]
- Gurcan, M. (2016b, 1. august). After massive purge, what's next for Turkish armed forces? *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/turkey-coup-attempt-major-purge-of-armed-force.html> [lastet ned 2. mai 2017]
- Gürsel, K. (2013, 18. november). AKP, Gulen community in open war. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/11/gulen-akp-conflict-prep-schools.html> [lastet ned 25. april 2017]
- Hansen, S. (2017, 13. april). Inside Turkey's purge. *The New York Times*. Tilgjengelig fra https://www.nytimes.com/2017/04/13/magazine/inside-turkeys-purge.html?_r=0 [lastet ned 2. mai 2017]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2016, 26. juli). Turkey: Rights protection missing from emergency decree. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2016/07/26/turkey-rights-protections-missing-emergency-decree> [lastet ned 2. mai 2017]
- Hürriyet Daily News (2017a, 1. januar). Lawyers to appeal arrest of journalist Ahmet Şık. *Hürriyet Daily News*. Tilgjengelig fra <http://www.hurriyetdailynews.com/lawyers-to-appeal-arrest-of-journalist-ahmet-sik-.aspx?pageID=238&nID=108000&NewsCatID=339> [lastet ned 30. april 2017]

- Hürriyet Daily News (2017b, 24. januar). 34 soldiers fail to appear in coup hearing due to participation in al-Bab battle. *Hürriyet Daily News*. Tilgjengelig fra <http://www.hurriyetdailynews.com/34-soldiers-fail-to-appear-in-coup-hearing-due-to-participation-in-al-bab-battle.aspx?pageID=238&nID=108898&NewsCatID=509> [lastet ned 3. mars 2017]
- Hürriyet Daily News (2017c, 28. mars). International Association of Judges expresses concern for Turkey's judiciary. *Hürriyet Daily News*. Tilgjengelig fra <http://www.hurriyetdailynews.com/international-association-of-judges-expresses-concern-for-turkeys-judiciary.aspx?pageID=238&nID=111344&NewsCatID=351> [lastet ned 3. mai 2017]
- Hürriyet Daily News (2017d, 6. april). Court accepts indictment into coup soldier's raid on Doğan Media Center. *Hürriyet Daily News*. Tilgjengelig fra <http://www.hurriyetdailynews.com/court-accepts-indictment-into-coup-soldiers-raid-on-dogan-media-center-.aspx?pageID=238&nid=111711&NewsCatID=341> [lastet ned 26. april 2017]
- IAJ, dvs. International Association of Judges (2016, 24. november). *Answer to YPD president November 2016*. Roma: IAJ. Tilgjengelig fra <http://dommerforeningen.dk/media/74663/answer-to-ypd-president-nov-2016.pdf> [lastet ned 3. mai 2017]
- Jenkins, G.H. (2009, august). Between fact and fantasy; Turkey's Ergenekon investigation. Washington D.C.: Central Asia Caucasus Institute. Tilgjengelig fra https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2009_08_SRP_Jenkins_Turkey-Ergenekon.pdf [lastet ned 9. februar 2017]
- Jenkins, G.H. (2016, 22. juli). Post-putsch narratives and Turkey's curious coup. *The Turkey Analyst*. Tilgjengelig fra <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/562-post-putsch-narratives-and-turkeys-curious-coup.html> [lastet ned 26. april 2017]
- Kadirbeyoglu, Z. (2017, 10. januar). *Turkey issues a decree to withdraw citizenship of suspects staying abroad*. San Domenico di Fiesole: European Union Democracy Observatory on Citizenship. Tilgjengelig fra <http://eudo-citizenship.eu/news/citizenship-news/1747-turkey-issues-a-decree-to-withdraw-citizenship-of-suspects-staying-abroad> [lastet ned 2. mai 2017]
- Keles, J.Y. (2017, 28. april). Call for academic boycott to end unlawful intimidation. *University World News*. Tilgjengelig fra <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20170428111519212> [lastet ned 30. april 2017]
- Kroet, C. (2017, 25. januar). Germany to stop cooperating with Turkey's judiciary. *Politico*. Tilgjengelig fra <http://www.politico.eu/article/germany-to-stop-cooperating-with-turkeys-judiciary/> [lastet ned 3. mai 2017]
- Letsch, C. (2014, 25. februar). Leaked tapes prompt calls for Turkish PM to resign. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/25/leaked-tapes-calls-erdogan-resign-turkish-pm> [lastet ned 25. april 2017]
- Lønstrup, D. (2017, 30. april). Omstridt tyrkisk diplomat kaldt hjem. *Politiken*. Tilgjengelig fra <http://politiken.dk/indland/art5929787/Omstridt-tyrkisk-diplomat-kaldt-hjem> [lastet ned 2. mai 2017]
- MacKinnon, M. (2017, 5. januar). Erdogan's purge. *The Globe and Mail*. Tilgjengelig fra <http://www.theglobeandmail.com/news/world/erdogans-purge-50000-ousted-arrested-or-suspended-inturkey/article30987001/> [lastet ned 28. april 2017]
- Major, K. (2016, 17. februar). Ankara explosion: Timeline of bomb attacks in Turkey 2015 and 2016. *The Independent*. Tilgjengelig fra <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/a-timeline-of-bomb-attacks-in-turkey-between-2015-2016-a6879841.html> [lastet ned 25. april 2017]

- Mangfoldhuset (u.å.). *Om oss*. Oslo: Mangfoldhuset. Tilgjengelig fra <http://oslo.mangfoldhuset.no/om-oss/verdi-og-prinsipper/> [lastet ned 24. mai 2017]
- Middle East Online (2017, 15. mars). Turkey puts UN judge on trial for 'coup links'. *Middle East Online*. Tilgjengelig fra <http://www.middle-east-online.com/english/?id=82089> [lastet ned 28. april 2017]
- Müller, P. & Popp, M. (2017, 18. januar). Purges have weakened once mighty Turkish military. *Spiegel Online*. Tilgjengelig fra <http://www.spiegel.de/international/world/purges-have-weakened-once-mighty-turkish-military-a-1130494.html> [lastet ned 26. april 2017]
- Osborne, S. (2017, 22. mars). Turkey's Erdogan warns Europeans 'will not walk safely on the streets' if diplomatic row continues. *The Independent*. Tilgjengelig fra <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/turkey-erdogan-germany-netherlands-warning-europeans-not-walk-safely-a7642941.html> [lastet ned 2. mai 2017]
- Pitel, L. (2017, 16. mars). Erdogan's informers: Turkey's descent into fear and betrayal. *Financial Times*. Tilgjengelig fra <https://www.ft.com/content/6af8aaea-0906-11e7-97d1-5e720a26771b> [lastet ned 2. mai 2017]
- Popp, M. (2017, 3. mars). The absurd trial of journalist Ahmet Sik. *Spiegel Online*. Tilgjengelig fra <http://www.spiegel.de/international/europe/turkish-journalist-ahmet-sik-fight-for-freedom-a-1136716.html> [lastet ned 30. april 2017]
- PurgedNATO (u.å.). *PurgedNATO* [Twitter-profil]. Tilgjengelig fra <https://twitter.com/purgednato> [lastet ned 28. mai 2017]
- Resmi Gazete (u.å.). Resmi Gazete [Offisielle tidende]. *Resmi Gazete*. Tilgjengelig fra <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> [lastet ned 24. mai 2017]
- Roberts, R. (2017, 17. mars). Turkish newspaper depicts Angela Merkel as Hitler amid diplomatic crisis. *The Independent*. Tilgjengelig fra <http://www.independent.co.uk/news/world/angela-merkel-hitler-turkey-newspaper-erdogan-nazi-row-rallies-a7635761.html> [lastet ned 2. mai 2017]
- Rodik, D. (2013, 30. september). Erdoğan is not Turkey's only problem. *Qantara*. Tilgjengelig fra <https://en.qantara.de/node/17034> [lastet ned 28. april 2017]
- Safak, T. & Arango, T. (2016, 4. mars). Turkey seizes newspaper, Zaman, as press crackdown continues. *The New York Times*. Tilgjengelig fra https://www.nytimes.com/2016/03/05/world/middleeast/recep-tayyip-erdogan-government-seizes-zaman-newspaper.html?_r=0 [lastet ned 25. april 2017]
- Sara, S. (2016, 3. oktober). Turkey gripped by fear in aftermath of failed coup. *ABC News*. Tilgjengelig fra <http://www.abc.net.au/news/2016-10-04/turkey-gripped-by-fear-in-aftermath-of-failed-coup/7894250> [lastet ned 28. april 2017]
- Saymaz, İ. (2016, 24. oktober). ByLock use is an evidence of Gülen network links: Owner. *Hürriyet Daily News*. Tilgjengelig fra <http://www.hurriyetdailynews.com/bylock-use-is-an-evidence-of-gulen-network-links-owner.aspx?PageID=238&NID=105284&NewsCatID=509> [lastet ned 2. mai 2017]
- Tastekin, F. (2014, 27. juni). AKP seeks to 'legalize' PKK peace talks. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/06/tastekin-legal-turkey-peace-process-kurds-pkk-akp-erdogan.html> [lastet ned 25. april 2017]
- The Telegraph (2016, 2. august). Erdogan accuses West of 'writing the script' for Turkey coup. *The Telegraph*. Tilgjengelig fra <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/08/02/erdogan-accuses-west-of-writing-the-script-for-turkey-coup/> [lastet ned 26. april 2016]
- Tol, G. (2014, 7. mars). *The clash of former allies: The AKP versus the Gülen Movement*. Washington D.C.: Middle East Institute. Tilgjengelig fra <http://www.mei.edu/content/clash-former-allies-akp-versus-gulen-movement> [lastet ned 25. april 2017]
- TurkeyPurge (u.å.). *Purge in numbers*. S.l.: TurkeyPurge. <https://turkeypurge.com/purge-in-numbers> Tilgjengelig fra [lastet ned 29. mai 2017]

- Wray, D. (2017, 29. mars). A 1\$ bill has landed a NASA scientist in a Turkish prison for nine months. *Houston Press*. Tilgjengelig fra <http://www.houstonpress.com/news/nasa-johnson-space-center-scientist-detained-in-turkey-over-single-american-dollar-bill-9299043> [lastet ned 2. mai 2017]
- Yeni Şafak (2017, 2. februar). 235 ByLock using, FETÖ-linked police officers facing 15-year imprisonment. *Yeni Şafak*. Tilgjengelig fra <http://www.yenisafak.com/en/news/235-bylock-using-feto-linked-police-officers-face-15-year-imprisonment-2606561> [lastet ned 2. mai 2017]
- Önderoğlu, E. & Çelik, E. (2011, 28. mars). *Legal landscape of 2010 dominated by anti-terror law*. Istanbul: Independent Communication Network. Tilgjengelig fra <http://bianet.org/english/minorities/128915-legal-landscape-of-2010-dominated-by-anti-terror-law> [lastet ned 25. april 2017]

Muntlige kilder

- Çandar, Cengiz. Seminar i Landinfo, 16. mars 2017.